

DIEPGANG

een kroniek van drie dorpen langs het Reitdiep

[Home](#) [Nieuws](#) [Diepgang](#) [Borgen](#) [Kerken](#) [Molens](#) [Gebouwen](#) [Landschap](#) [Dorpen](#) [Archief](#)

Historische kring

Ubbega

te Adorp, Sauwerd en Wetsinge



Google Aangepast zoeken



Nieuws

Lezing in Adorp over de krijgsgeschiedenis van Ubbega en omgeving

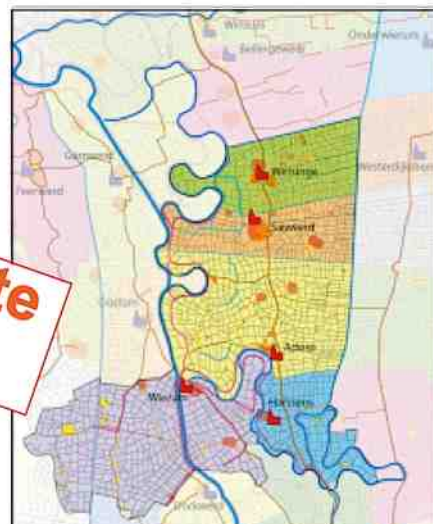
Over de Historische Kring Ubbega

De Historische Kring Ubbega is in 1997 opgericht en heeft op dit moment circa 120 leden. De Historische Kring stelt zich tot doel de geschiedenis van de in de voormalige gemeente Adorp - het grondgebied van de dorpen Sauwerd en Wetsinge - op een aantrekkelijke manier aandacht te brengen.

**vernieuwde website
ubbega.nl**

Onze dorpen hebben een rijke geschiedenis waarvan de omgeving betrokken was.

De voormalige gemeente Adorp ligt in het hart van het gebied. Onze dorpen bevinden zich in het hart van een historisch landschap dat als het Rietdiepgebied bekend staat. Het ontstaat enkele eeuwen voor het begin van de jaartelling op de oostoever van de getijdenrivier de Hunze (thans het Reitdiep). Het gebied is rijk aan historische monumenten.



Een uitgave van de Historische Kring Ubbega

Adorp • Sauwerd • Wetsinge

jeugdherinneringen Doeke de Vries
een archeologisch Rijksmonument
onder de klei

jaargang 3 nr. 9 november 2015

Redactioneel

In dit laatste nummer van alweer ons derde jaar Diepgang vindt u een breed scala aan interessante artikelen. In het hoofdartikel vertelt Doeke de Vries (geboren in 1930 in Sauwerd) over zijn herinneringen aan zijn jeugdijaren; de spoorwegen spelen hierin een belangrijke rol. Verder informeert Ben Westerink ons over de bijzonderheden van de vondst van een trechterbekernederzetting bij Tilburg/Wetsinge, vijftien jaar geleden. Verder aankondigingen en interessante tips.

Lezing op 6 mei jl. over Agricola

Op 6 mei hield Kuno Binnendijk voor de Historische Kring een lezing met als titel "Rudolf Agricola, een universeel genie uit het Noorden". Voor een redelijk aantal toehoorders vertelde hij een boeiend verhaal over het leven en de betekenis van Agricola. Het uitspreken van de naam kreeg even aandacht, want het moet toch echt als "Agricola" klinken en niet als "Agrícola" – tenslotte is het Latijn...

De geleerde humanist uit Baflo was in geheel Europa beroemd tijdens zijn leven (1441-1485), maar ook in de eeuwen daarna. Zelfs Erasmus noemde zichzelf een "intellectuele kleinzoon" van Agricola. Misschien wel zijn belangrijkste wapenfeit was het vervolmaken van het geschreven Latijn. Veel tijdgenoten schreven in zijn ogen "potjeslatijn". Hoofddoel van zijn werk was het noorden van Europa kennis te laten maken met het humanisme, dat hij zich eigen had gemaakt tijdens zijn Italiaanse jaren. Terug in Nederland maakte hij deel uit van de Aduarder Kring, bestaande uit geleerde streekgenoten die bijna allemaal in Italië gepromoveerd waren. De bijeenkomsten vonden plaats in de gastvrije en progressieve abdij van Aduard.

Een interessante lezing over iemand van wie we allemaal wel hebben gehoord, maar van wie we eigenlijk weinig wisten.

Komende lezing 8 december 2015

Op dinsdag 8 december organiseert de Historische Kring Ubbega een lezing over de krijgsgeschiedenis van onze (wijde) omgeving. Sprekers zijn Isabel van de Velde (archeoloog) en Rene van Iterson (historicus). De lezing begint om 8 uur in het dorps huis Artharpe in Adorp.

Werkgroep Oude Graven

Douwe Rekker

De oude begraafplaats van Sauwerd aan de Provincialeweg verdient een opknappbeurt. Met name metsel-

werk ligt los en veel teksten zijn onleesbaar. De begraafplaats van Adorp ligt er nog meer verloren bij: grafstenen zijn gebroken, het hekwerk is verroest, teksten zijn ook hier onleesbaar en grote delen zijn overwoekerd door onkruid en mos. Kortom, een treurige aanblik.

Dit heeft de "Werkgroep Oude Graven", voorlopig bestaande uit drie personen, na een grondige inspectie en inventarisatie kunnen vaststellen. Voor een gedenkwaardige, cultuurhistorisch interessante plaats is dit een schrijnende situatie. Wie zijn doden zó herdenkt, doet de bedoeling dat zij een aparte en eerbiedwaardige gedenkplaats verdienen, geweld aan. De gemeente Winsum is hopelijk bereid gelden beschikbaar te stellen voor het herstel, zoals reeds gebeurd is met de oude begraafplaats van Bellingeweer. Maar zij stelt als voorwaarde dat uit de dorpen vrijwilligers zich aanmelden om de nodige werkzaamheden te verrichten. De Stichting Landschapsbeheer Groningen wil vanwege haar doelstelling om cultuurhistorie te behouden haar expertise inbrengen.

Laat uw stem horen, als u bereid bent mee te werken aan het herstel van deze gedenkwaardige begraafplaatsen. Neem contact op met de secretaris van De Historische Kring Ubbega: gertaboona@planet.nl of 050-3061209.

Boerderij in Diepgang nr. 7

Rectificatie

In het vorige nummer hebben we vermeld dat de boerderij door de heren Mulder en Datema was herkend als zijnde Karspelweg 25, Groot-Wetsinge. De heer Mulder wees ons, na overleg met de heer Datema, erop dat de lokatie Provincialeweg 36 moet zijn, óók in Groot-Wetsinge. Van 1924 tot ca 1980 woonde hier de familie Kooistra.

Nieuwe website HKU!

Sinds medio oktober is de vernieuwde website van de Historische Kring Ubbega in de lucht. De vormgeving is geheel vernieuwd door Tjeerd Boersma, het materiaal van de oude website is overgenomen. Het is gemakkelijker geworden om zaken op te zoeken. Waar nodig worden de komende weken nog verbeteringen aangebracht. We zijn weer geheel bij de tijd: www.ubbega.nl

Jeugdherinneringen van Doeke de Vries

door Doeke de Vries

(geschreven in 2011 en bewerkt door Gerta Boonstra)

STATION SAUWERD

Mijn grootvader, Doeke Douwes de Vries, werd in 1892 onder ede benoemd tot arbeider-telegrafist bij de Staatsspoorwegen tegen een salaris van één gulden per dag. Dat gebeurde bij de kantonrechter van Bergum in Friesland. Zijn eerste standplaats was Nijverdal. Toen hij in 1893 trouwde werd net de spoorlijn Groningen-Roodeschool geopend en werd hij overgeplaatst naar station Sauwerd, waarbij zijn salaris verhoogd werd tot 1,10 gulden per dag.



Afb. 1 Station Sauwerd

In Sauwerd werkte hij als arbeider-telegrafist. Het station Sauwerd was destijds een bedrijvige locatie. Dat kwam door de ligging op de splitsing van twee spoorlijnen, die van Groningen naar Delfzijl (geopend in 1884) en die van Groningen naar Roodeschool (vanaf 1893). In 1922 kwam daar ook nog de lijn naar Zoutkamp bij. Ten zuiden van het stationsgebouw was een apart laadperron voor stro, vlas, granen enzovoort. Er was ook een aparte weegbrug in de oostelijke rails recht tegenover het stationsgebouw.

Van 1893 tot 1905 woonde mijn grootvader met zijn gezin in de wachtpost ten noorden van het nu nog bestaande opzichtershuis bij de overweg van de Stationsstraat. Zijn vier kinderen, waaronder mijn vader, werden daar geboren. De oudsten zijn nog in Wetsinge op school geweest tot de familie in 1905 naar Westerbreek verhuisde, waar mijn grootvader halte-chef werd.

Ook mijn vader, Jochem Jouke de Vries, ging bij het spoor werken en ook hij kreeg een baan in Sauwerd. Hij trouwde in 1927 en ging wonen in de wachtpost ten

zuiden van het station, tegenover de boerderij van Berends. Daarna in de wachtpost ten noorden van het opzichtershuis, het huis waar eerder zijn ouders hadden gewoond en waar hij in 1898 geboren was. In diezelfde wachtpost bij de overweg in de Stationsstraat ben ook ik geboren. Dat was in 1930. Beide wachthuizen zijn nu al lang afgebroken.



Afb. 2 Onderhoudspersoneel van Station Sauwerd. Jaartal onbekend. Waarschijnlijk omstreeks 1920.

In de tijd van mijn vader was de N.S. een belangrijke, misschien wel de belangrijkste, werkgever in Sauwerd. Het personeel van station Sauwerd bestond in die tijd uit de volgende personen:

1. – De stationschef. Dat was de heer Manardus Berghuis. Hij woonde met zijn gezin in de noordelijke vleugel van het stationsgebouw.
2. – De wegozichter: Christiaan. Later was dit Reinders; zij woonden in het opzichtershuis, iets ten noorden van het stationsgebouw. Dat gebouw staat er nog steeds.
3. – twee arbeider-telegrafisten: mijn vader en een zekere Jager. Later kwam J. Donga.
4. – twee rangeerders: Van der Veen en Boxma. Van der

Veen woonde toen aan de Provincialeweg ter hoogte van Klein Wetsinge. Boxma woonde in de Schoolstraat. 5. – twee schilders: Hamer en Bonthuis. Hamer woonde in de wachtpost bij de overweg met de Munnikeweg. Later verhuisde hij naar Groningen. Bonthuis woonde in de wachtpost waar mijn ouders eerst hadden gewoond, namelijk die tegenover boer Berends. De opzichter en de schilders waren er voor het onderhoud van de gebouwen en het spoor.



Afb. 3 Jaren 30. Binnen in het stationsgebouw. Links achter is het loket te zien. De staande man rechts is arbeider-telegrafist Jochem Jouke de Vries, vader van Doeke de Vries.

In totaal telde station Sauwerd in de jaren dertig van de twintigste eeuw dus acht werknemers. Verder waren er nog de machinisten en conducteurs die elke dag langs kwamen. Zij woonden meestal in Groningen.

Begin jaren dertig hebben mijn ouders een eigen huis aan de Stationsstraat (nu: hoek Lindenlaan) laten bouwen door de aannemers Miedema en Klein uit Sauwerd. De architect was Olsmeijer uit Winsum. Jager, een collega telegrafist van mijn vader, woonde twee huizen verder naar het westen met zijn vrouw en een groot aantal dochters (Stationsstraat 8). Toen ze naar Groningen verhuisden kwam de familie Donga daar wonen. Zij hadden twee zoons: Jetse en Hilbrand. Omdat mijn vader bij het spoor werkte hadden we vrij reizen door het hele land. Om de drie weken had mijn vader een weekend vrij. We gingen dan naar Hardegarijp en Tietjerk waar mijn grootouders van beide kanten woonden. We maakten ook uitstapjes naar Artis in Amsterdam of naar de haven in Rotterdam. Het was een feest om met de boot van Stavoren naar Enkhuizen te varen. Ik herinner me de vooroorlogse kroketten nog die aan boord verkrijgbaar waren.

Eind jaren dertig kwam er een loods ten zuiden van het station bij de losplaats. Dat was ten behoeve van een kleine dieselrangeer-locomotief, die ook wel Sik ge-

noemd werd. Hilbrand Donga en ik gingen wel eens clandestien mee naar Bedum om daar wagons op te halen van de Bedumer melkfabriek. Boxma en Van der Veen vonden het goed dat wij meegingen, maar de stationschef mocht ons niet zien en dus zaten wij bij het passeren van het station op de vloer van de Sik!!

Ten oosten van het station ligt een zogenaamd spoorgat, waarschijnlijk gegraven om met de grond het emplacement op te hogen. Je ziet dat wel vaker bij spoorwegstations. Volgens mijn vader is daar de IJsvvereniging van Sauwerd opgericht. Dat was me wat op die kale koude vlakte. Voor het vastleggen van de uitslagen werd uitgeweken naar het weeghuisje, het huisje van de weegbrug, onder het genot van een neut om warm te blijven. De weegbrug was er om de wagons met stro, graan en andere producten van het Hogeland te wegen, voordat ze naar Groningen of verder gingen. Later week de IJsvvereniging uit naar het beschutte, afgegraven gedeelte van de wierde in Sauwerd. Daar heb ik, nadat de sloot voor ons huis te klein werd, mijn verdere schaatservaringen opgedaan.

Als je over het spoor naar het oosten ging lagen daar een aantal boerderijen. Vlak bij de overweg woonde de rentenierende boer Tijdens. Daarna kwamen de boerderijen van Berends, Alberts en Blaauwiekel. En nog verder, tegen de Oude AE aan, woonde de familie Koopman. Hun zoons, Albert, Frederik en Hermannus (Mans) liepen van daar elke dag naar de school in Wetsinge. Ik wachtte ze op bij de overweg en liep dan met hen mee. Dan stonden we wat sterker als we de "Cocksianen" van de Gereformeerde School tegen kwamen. Als het op vechten aankwam, probeerden we de onderliggende tegenpartij de kreet 'meisjesgenade' af te dwingen, wat toen als zeer vernederend gold. Aan de westkant van de overweg, in de Stationsstraat, stond ook nog een boerderijtje. Daar woonde boer Jo Danhof.



Afb. 4 Stationsstraat. Rechts vooraan het huis van de ouders van Doeke de Vries.

STATIONSSTRAAT

Tot juni 1941 hebben we in de Stationsstraat gewoon (afb. 4). Ik kan me nog herinneren dat in die tijd de zieke iepen langs de weg vanaf het station tot aan de Provincialeweg werden gekapt. Dat gebeurde met grote bijlen met lange stelen. Voor mij was dat groot feest. Daarna werden er nieuwe bomen aangeplant. Ook werd de sloot aan de zuidkant uitgegraven. Op mijn verjaardag kreeg ik een polsstok, gemaakte bij Miedema en Klein uit de Oosterstraat. Daarmee gingen we slootje springen, wat vaak natte voeten opleverde.

In de Stationsstraat woonden mijn eerste speelkameraadjes: buurjongens en buurmeisjes zoals Henk Koning, Janna Jager, Biefke Kamphuis en Hilbrand Donga. Toen ik wat ouder was mocht ik van mijn ouders ook verder het dorp in. Dat ging op de autoped met cushionbanden (massieve banden). Daar kwam ik Roelof Wieringa, Jitse Bergsma en Jan Deemter tegen. En toen ik naar de lagere school ging ook de jongens Marringa (Geert, Dirk en Jan).

Ik mocht graag naar de smederij van Homan gaan (afb. 5) en kijken naar het fascinerende smeden: rood gloeiend ijzer werd bewerkt met een grote hamer en daarna sissend in het water gestopt. Wagenwielen, hoefijzers, hekwerk en wat niet al werd daar gesmeed.



Afb. 5 Smederij Homan in de jaren 30

HET DORP

Met Pasen was het notenschieten. Dat gebeurde op de asfaltweg in Sauwerd vóór het postkantoor van Dijksterhuis. Daar rolde de kogel zo lekker. Soms ging ik op zondag met melkrijder Lieuwes uit Adorp mee om de melkbussen bij de Sauwerder boeren op te halen. Prachtige ritten door het dorp waren dat. Vlak voor de oorlog kreeg Lieuwes een nieuwe Chevrolet vrachtauto. Bij het uitbreken van de oorlog werd deze gevorderd door het Nederlandse leger. Als ze me vroegen wat ik wilde worden dan zei ik altijd melkrijder!

Na schooltijd gingen we vaak voor het gemeentehuis

langs de Provincialeweg staan om auto-kentekens te noteren. We zagen dan de bussen van de Marnedienst richting Zoutkamp en Kloosterburen/Hornhuizen voorbij komen. En op dinsdag de boderijders richting het Hogeland.

Er was ook een voetbalclub: Avoke (Afdeling Voetbal O.K.). Of er nog een andere afdeling was weet ik niet. Ze was opgericht door de zoons van dominee Van der Meulen. Ik geloof dat een van hen Bert heette. We voetbalden toen op het pas aangelegde nieuwe kerkhof dat ten noorden van het oude kerkhof lag, voorbij de boerderij van Doornbos. We speelden onder andere tegen een club uit Winsum.

Met de jongens van Marringa speelde ik vaak op de boerderij. Soms trokken we de weilanden in. We maakten zelf pijlen en een boog van essenhout. De pijlen werden voorzien van oude kroontjespennen. We schoten dan op vogels. Nooit eentje geraakt overigens. Ook gingen we wel vissen in de Oude AE, bij de spoorbrug halverwege Bedum.

OORLOG

In het eerste oorlogsjaar gebeurden er allerlei dingen die voor mij als 10-jarige jongen erg interessant waren. Eerst was er op 10 mei 1940 's morgens op de radio de afkondiging van de oorlogstoestand. We hoorden de dreunen van het oplazen van de brug in het centrum van Winsum. De jongens van Donga en ik gingen er natuurlijk heen, op de fiets. En daarna wilden we ook gaan kijken bij de Wierumerschouwsterbrug! Maar dat mocht al niet meer van onze ouders.

's Middags kwam er een kolonne Duitsers over de Munnikeweg. Ze gingen richting Adorp. We konden ze zien met de telescoop-verrekijker van mijn vader. En al gauw kwamen er vanuit Adorp een paar Duitsers langs het spoor in onze richting lopen. Die hebben wat rondgekeken op het station van Sauwerd en zijn toen weer terug gelopen. De hele kolonne overnachtte die nacht in Adorp. Ze plakten daar allerlei plakaten met verordeningen aan de bomen.

Enige tijd later werd het station Sauwerd bezet door twee Duitse spoorweglieden uit Osnabruck. Sauwerd was een belangrijk kruispunt, vonden ze, hoewel er in het begin helemaal geen treinen konden rijden door de vele kapotte bruggen en het beschadigde materieel. Pensel en Fritsch heetten ze, die Duitse spoorweglui, en het eerste wat ze in Sauwerd deden was naar de winkels gaan om sigaretten, chocolade en andere lekkere dingen te kopen. Ze waren nogal sportief en gingen elke morgen eerst even joggen. De koeien schrokken daar zo van dat ze met hun staart in de lucht ook gingen hollen.

In het station werden in die tijd alle ramen blauw ge-

verfd vanwege de verplichte verduistering. De vijandelijke vliegtuigen mochten geen licht zien. Soms hoorden we 's nachts de Tommies overvliegen richting Duitsland. De oostelijke hemel was verlicht door vuur. Op het platte dak van ons schuurtje keken we dan in de donkere nacht naar die branden in Emden of nog verder weg.

In het najaar van 1940 raakte er een luchtballon in Engeland los door een zware storm. Die dreef van zuidwest naar noordoost en kwam met een lange sleep van vergaarde rotzooi (waaronder prikkeldraad) in Sauwerd terecht. Via het huis naast de burgemeesterswoning bewoog de sleep schuin over de Stationsstraat en knalde vervolgens tegen ons huis. Wat waren wij gauw uit bed! Op de overloop zagen we bij maanlicht de ballon verder naar het oosten drijven in de richting van de boerderij van Marringa. Gelukkig liep het goed af, er zat alleen een grote kras op de spiegelruit in de voorgevel van ons huis. En dat was alles.

Verder zagen we dat jaar geen Duitsers meer in Sauwerd.

Boodschappen deden mijn ouders bij Frouws aan de Burchtweg, bij de rijdende COOP (we waren lid) en ook bij vrouw Arwert die in de Schoolstraat een klein winkeltje had. Vrouw Arwert verdiende verder aan kostgangers. Dat waren vaak spoorwegmensen die tijdelijk in Sauwerd gevestigd waren. Ook mijn vader was voordat hij trouwde bij haar in de kost geweest.

Onze schoenen lieten we repareren bij een schoenmaker in de Oosterstraat, naast bakker Deemter. Voor de dagelijkse zuivel kwam Wieringa langs.

Naast bakker Zwartenkot was kapsalon Dijkmeijer met annex een bibliotheek. Daar heb ik mijn eerste bibliotheekboeken geleend.

Als kwajongens gingen we naar slager Eilander in de Tuinbouwstraat als er een varken werd geslacht. Dan stonden we met de neus tegen het glas gedrukt om te kijken hoe dat in zijn werk ging. Spectaculair was het opensnijden van de keel, waarna het bloed werd opgevangen in een emmer. Daarvan werd bloedworst gemaakt. Wij bedelden bij Eilander om de blaas te mogen hebben. Die bliezen we dan op, waarna we ermee konden voetballen.

Ondanks de tegenstellingen tussen de gereformeerden en de hervormden/niet gelovigen was het goed leven in Sauwerd. Mijn ouders en ik hadden goede relaties met mensen van de beide gezindten. In dit verband schiet mij nog te binnen dat op zondagmiddag na de kerkdienst en de thee iedereen eropuit trok voor een wandeling. We liepen dan via de Stationsweg en de Provincialeweg richting Klein Wetsinge tot aan de molen en weer terug. Bij goed weer was vrijwel iedereen op stap, piekfijn uitgedost in de zondagse kleren.

De school van Wetsinge is voor mijn vorming van groot belang geweest. Het was een eenmansschool. Meester Martens gaf in zijn eentje aan alle klassen les (afb. 6). Als hij met de hoogste klassen bezig was, luisterden wij met gespitste oren naar wat daar aan interessants gebeurde: aardrijkskunde, geschiedenis of wat dan ook. Ondertussen moesten wij andere dingen doen, zoals staartdelingen maken. Die raffelden we dan snel af om daarna beter te kunnen luisteren. De oudste leerlingen hielpen de meester om de eerste klas wegwijs te maken met lezen en schrijven.



Afb. 6 Leerlingen van de school in Wetsinge in de jaren 30. Meester Martens staat links achter. Doeke de Vries is het jongetje links voor in de onderste rij.

Op vrijdagmiddag ging meester met behulp van zijn viool ons leren zingen. Of hij las spannende verhalen voor als Fulco de Minstrel of Alleen op de Wereld. Meester Martens wist onze interesses te wekken door zijn manier van vertellen en de gekozen onderwerpen. Op school werd Algemeen Beschaafd Nederlands gesproken. Dat was ingewikkeld voor mij, want thuis spraken we Fries (de hele familie kwam uit Friesland) en op straat spraken de kinderen "Grunnings".

In juni 1941 verhuisden we naar Haren. Mijn vader was benoemd tot stationsambtenaar op het rangeerterrein in Onnen. Zo was het lot van een spoorwegman: om vooruit te komen moest je verhuizen. In mijn grootvaders tijd was dat ook al zo. Er kwam dan een goederenwagon van de spoorwegen op het spoor voor je deur en daar kon alles worden ingeladen. De wagon werd dan naar de volgende wachtpost of station gereden en daar weer voor de deur uitgeladen (van huis tot huis service).

Terugziend heb ik een prachtige jeugd gehad in Sauwerd

Een Rijksmonument onder de zeelei

door Ben Westerink

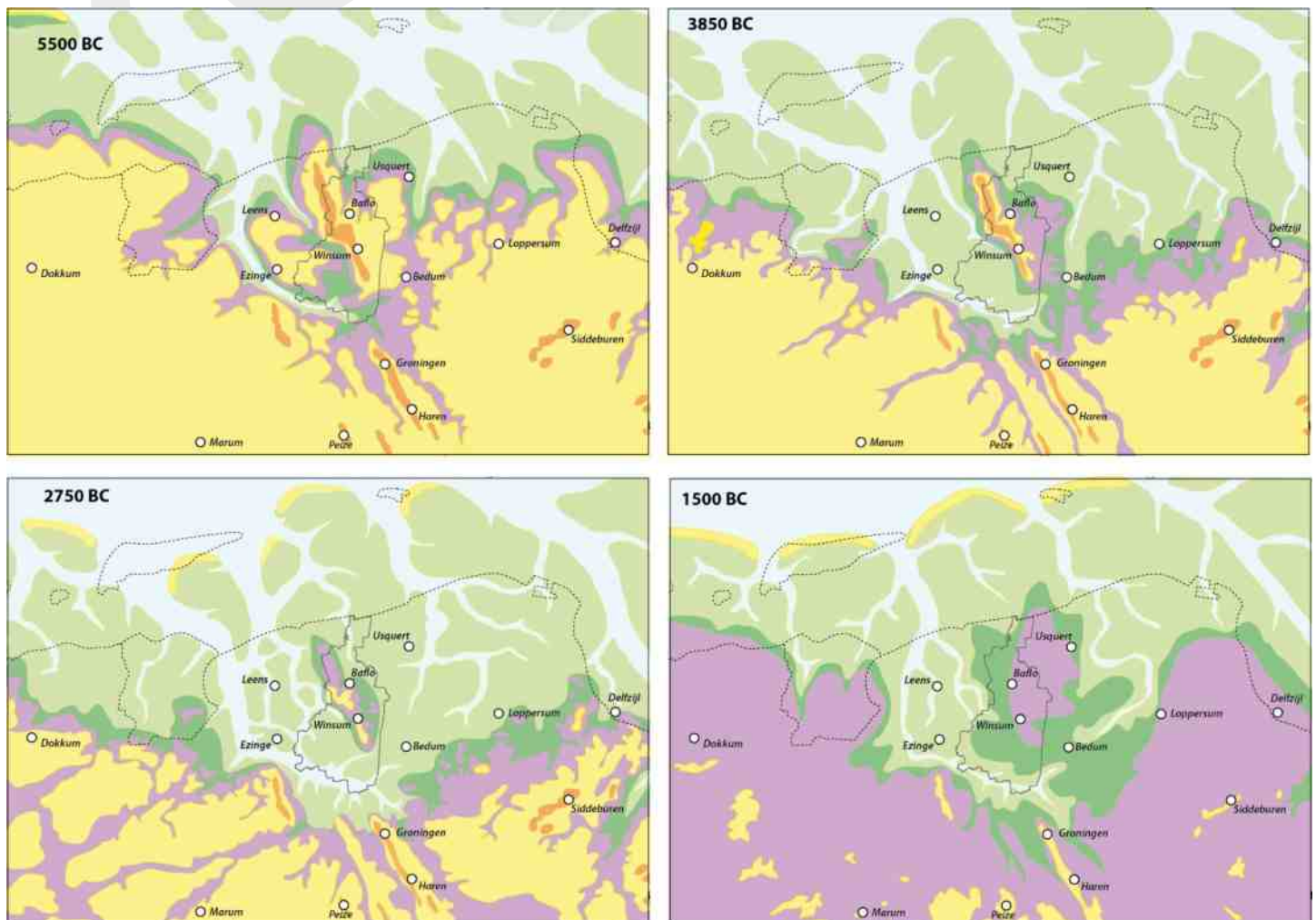
De dorpen Adorp, Sauwerd en Wetsinge maken deel uit van een oud landschap dat dikwijls wordt omschreven als het oudste, gaaf bewaarde cultuurlandschap van Nederland. Er worden in ons gebied archeologische vondsten gedaan uit de 5e of 6e eeuw v.Chr. Ze zijn afkomstig van de eerste generatie wierdebewoners. Een voorbeeld daarvan is de grote hoeveelheid potscherven die in 2005 op HarsSENS uit de gracht van de borgstee te voorschijn kwam.

Maar in geologische termen is het kleilandschap van Ubbega zeer jong; slechts enkele duizenden jaren oud. Het aangrenzende Drents-Friese zandlandschap is veel

ouder. Daar wordt de tijdschaal in honderdduizenden jaren gemeten. Maar hoe zal het landschap van Ubbega er zo lang geleden uitgezien hebben?

De Noordzee ligt droog

We verplaatsen ons zo'n 10.000 jaar terug in de tijd. De bodem van het huidige kleilandschap van Groningen vormde toen nog één geheel met het Drents-Friese plateau dat voornamelijk uit keileem en dekzand bestond. De laatste ijstijd was inmiddels verleden tijd en de Noordzee lag grotendeels droog. Het water van de verdwenen Noordzee lag ver weg opgeslagen in een



Afb. 1 Hoe het zandlandschap van Groningen tussen 5500 v.Chr. en 1500 v.Chr. werd overspoeld door de terugkerende Noordzee. Lichtgroen: lage kwelder; donkergroen: hoge kwelder; geel: zand; oranje: keileemrug en paars: veen.

gigantische ijskap die geheel Scandinavië bedekte. Men kon op zijn gemak naar Engeland wandelen. Er was nog geen zeeklei te bekennen. Zelfs geen metertje.

Toen de ijskappen boven Scandinavië smolten, keerde de Noordzee terug. Omstreeks 6000 v. Chr. bereikte het zeewater de omgeving van Ubbega en werden langs de Hondsrug de eerste zand- en sliblagen afgezet. Onlangs is een serie landkaarten gepubliceerd die de periode 5500 – 1500 v. Chr. in beeld brengt (Afb. 1). Het is een reconstructie, gemaakt door de geoloog Peter Vos en gebaseerd op het werk van de geoloog W. Roeleveld. In 1974 heeft Roeleveld een groot aantal diepe grondboringen verricht waarmee hij de zand- en veenbodems onder de Groningse klei in kaart heeft gebracht. Voor de datering van de ondergrond maakte hij gebruik van de (veronderstelde) zeespiegelrijzing gedurende de afgelopen 10.000 jaar.

De Hondsrug onder de klei

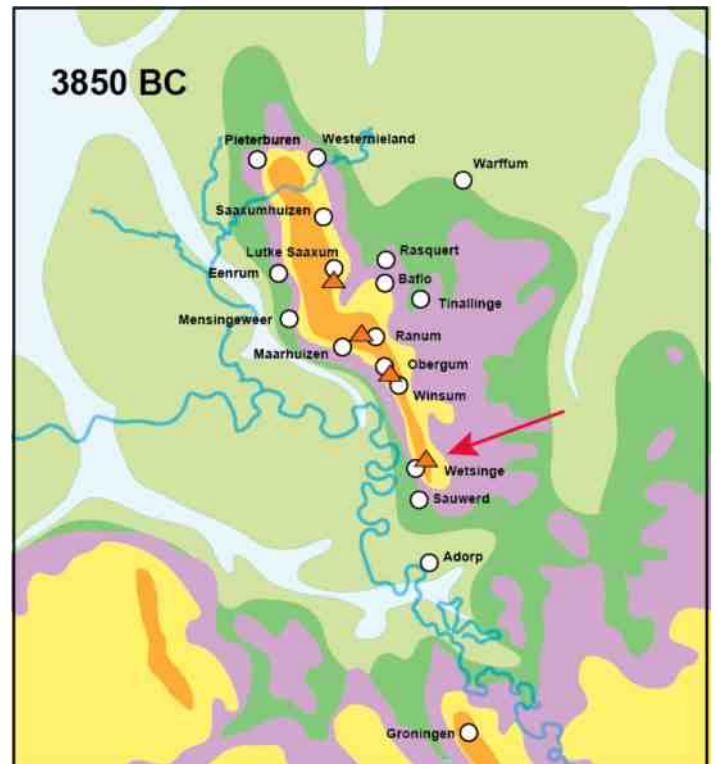
Uit Afb. 1 wordt duidelijk dat onder Ubbega een voortzetting van de Hondsrug ligt. Deze keileemrug loopt van zuidoost naar noordwest van Sauwerd tot nabij Pieterburen. Opmerkelijk is dat tussen Groningen en Adorp een deel van de rug ontbreekt. Men denkt dat de Hunze hier door de Hondsrug is gebroken doordat een gletsjer de afstroom van de rivier ter hoogte van Baflo blokkeerde.



Afb. 2 De bouwput in de Wetsingermaar aan de oostzijde van de provinciale weg nabij Tilburg.

Zo'n 5000-6000 v. Chr. moet er onder onze dorpen een afwisselend landschap gelegen hebben. Het was bedekt met dichte bossen en doorsneden met rivieren. De voorlopers van de Hunze en de vertakkingen van de Drentse Aa voerden toen al regen- en smeltwater naar de Noordzee af. Wilde dieren waren er volop: bruine

beren, oerossen, edelherten en wolven, om maar wat te noemen. Langs de flanken van de nu onzichtbare Hondsrug leefden mensen die we tot de Midden-Steen-tijd rekenen. Het zijn aanvankelijk jager-verzamelaars maar vanaf ca 4000 v. Chr. gingen de bewoners geleidelijk over op landbouw. Omdat de Noordzee zo dichtbij lag, moeten ze vertrouwd zijn geweest met eb en vloed.



Afb. 3. Het Hoog van Winsum. De vindplaatsen uit de steentijd zijn met driehoekjes weergegeven. De pijl wijst naar de vondst bij de Wetsingermaar.

Ondanks de stijgende zeespiegel bleef de ondergrond van onze dorpen nog lang bewoonbaar. De Hondsrug onder Ubbega vormde daarvoor een stevige basis. Doordat tussen Adorp en de stad de rug ontbrak, was het bewoonbare deel inmiddels wel een eiland geworden. Rond 3000 v. Chr. vonden de bewoners het welle-tjes en vertrokken ze naar het vaste land. Zo'n 500 jaar later verdwenen de laatste fragmenten van de Hondsrug – nu een verzameling eenzame eilandjes – in de golven. Het Noord-Groninger zandlandschap raakte vervolgens geheel bedekt met dikke laag slib en klei waarin zich vervolgens kwelders gaan vormen. Alleen de zandrug van Noord- en Zuidhorn steekt nog altijd boven de klei uit. Rond 600 v. Chr. zijn de kwelders hoog opgeslibd en is bewoning mogelijk. De sporen van de verdwenen Hondsrug zijn volledig uitgewist. Spoedig daarna arriveren de eerste bewoners en wordt de basis voor de dorpen van Ubbega gelegd.

Een onbekend landschap

Uit het bovenstaande wordt duidelijk dat er diep onder ons landschap, afgedekt door een dikke laag zeelei, een totaal ander landschap moet hebben gelegen. Ruim 5000 duizend jaar geleden woonden onder ons mensen die vee hielden, akkers bewerkten en die in huizen woonden van houten palen met vlechtwanden en rietgedekte daken.

Op veel plaatsten is de afstand tussen het huidige landschap en dat van de steentijdmensen zeker 10 tot 15 meter. Maar juist onder de lijn Sauwerd-Wetsinge-Winsum-Baflo liggen de zandkoppen van het oude landschap hooguit 2 tot 3 meter diep. Het akkerland, de paden en de behuizingen bevinden zo'n 4 meter onder het huidige maaiveld. In meters niet veel verder verwijderd dan uw bovenverdieping.

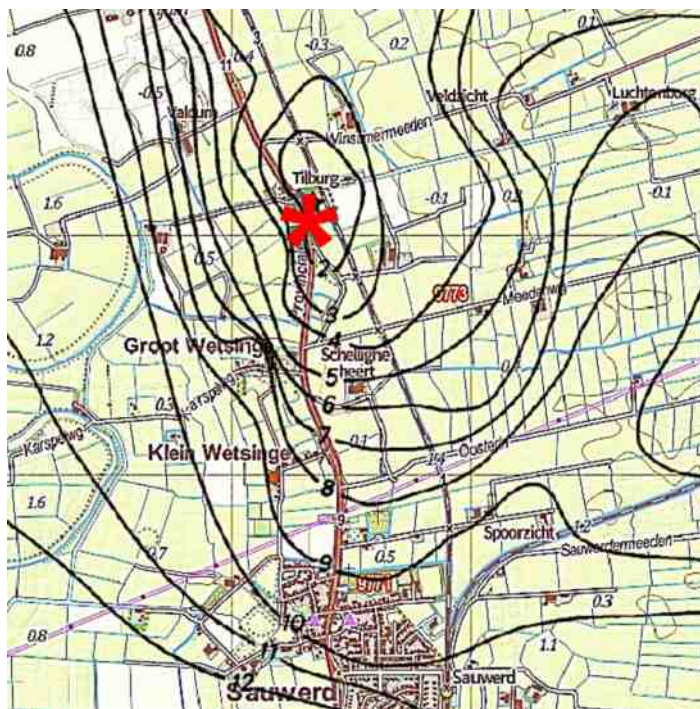
Maar wat weten we van dit onbekende landschap? Wat is er van bewaard gebleven? Er is in het verleden een aantal malen contact gemaakt met de steentijd onder ons. In Lutke Saaxum groef ooit iemand een trechterbeker op, langs een sloot in Ranum vond men een vuurstenen bijltje en in Winsum kwam een fragment van een vuurstenen bijl tevoorschijn. Het zijn slechts enkele voorwerpen die bovendien niet in de oorspronkelijke context werden aangetroffen en aan de vindplaats bij Lutke Saaxum wordt getwijfeld. We hadden weinig informatie over de wereld onder ons. Totdat ... er in 2000 een melding kwam uit Wetsinge.

De bouwput in de Wetsingermaar

In de zomer van 2000 werd in Wetsinge nabij Tilburg in de Wetsingermaar begonnen met de bouw van eenemaal. Een gedeelte van de maar werd afgedamd en leeggepompt zodat het talud kon worden bekeken. Tot ieders verrassing was in de wand van de bouwput de Hondsrug zichtbaar: onder de Groninger klei was de oude "Drentse" bodem tevoorschijn gekomen (Afb. 2). Onder 2.5 m klei bevond zich een zwarte zandige laag met houtskool, scherven en vuursteen. Daaronder bevond zich keileem met zwerfstenen van behoorlijke afmetingen. Boven op het zandoppervlak werden aardewerkscherven, een vuurstenen schraper, vuursteenafslagen en een pijlpunt aangetroffen. De vondsten werden gedateerd op ca 3500 v.Chr. De archeologen waren zeer ingenomen met deze verrassende vindplaats. De keileemrug onder de klei wordt sindsdien aangeduid als *het Hoog van Winsum* (Afb. 3).

Om de archeologische vondsten beter te kunnen duiden werd de omvang van de keileemrug in kaart gebracht. Het hoogste punt van het zandondergrond bevond zich dicht bij de Wetsingermaar op 1.57 m – NAP. In Afb. 4 zijn de hoogtelijnen van de ondergrond

geprojecteerd op de huidige topografische kaart. Onder Adorp ligt de vaste zandbodem tenminste 15 m diep. Deze boringen leverden weer een groot aantal nieuwe vondsten op.



Afb. 4. Het profiel van de keileemrug onder de Wetsingermaar is hier als -NAP hoogtelijnen weergegeven en geprojecteerd op de huidige topografische kaart. De ster verwijst naar de vindplaats.

Ook schrijver dezes heeft in 2000 de bouwput bezocht. In het profiel van de put was het onderscheid tussen de Groninger klei en het Drentse zand en keileem zeer goed zichtbaar. Het was zelfs mogelijk om de klei en het zand enigszins uit elkaar te trekken. Toen ik mijn hand tussen Groningen en Drenthe wurmde voelde ik een aantal kleine voorwerpen (Afb. 5). Ze bleken te bestaan uit een vuurstenen schraper, enkele vuursteenfragmenten (afslagen) en een hardgebakken wand-scherf. Opmerkelijk zijn een viertal oranjekleurige potscherfjes. Vergelijkbare scherfjes zijn inmiddels onderzocht en men trof daarin diatomeeën aan die in zeewater voorkomen. Kennelijk heeft men zeelei gebruikt om dit aardewerk te bakken.

Hermelijn, eend en platvis

In 2005 is bij de Wetsingermaar opnieuw onderzoek gedaan en werd een proefputje van 3 x 3 m gegraven. Bij dit onderzoek werden opnieuw veel aardewerkscherven gevonden maar dit keer ook botmateriaal. De botten waren afkomstig van zoogdieren, vogels en vissen. Het is waarschijnlijk botafval dat behoort bij een nederzetting. Onderzoek van het botmateriaal geeft

aan dat de bewoners varkens en koeien hielden. Ze jaagden op hermelijn (vanwege het bont) en eend en visten op platvissen. Stuifmeelonderzoek wees uit dat op het eiland veel linden groeiden. Op basis van de grafiek van de stijging van de zeespiegel kon men een schatting de vloed de zandrug overspoelde. Als wordt aangenomen dat tot 3 m –NAP akkerbouw mogelijk was, moet er rond de vindplaats een landbouwareaal van ca 35 ha aanwezig zijn geweest. Deze hoeveelheid grond is waarschijnlijk toereikend voor een huishouden van 6-7 personen. Al deze vondsten wijzen erop dat er onder de Wetsingermaar een nederzetting uit de steentijd moet hebben gelegen.



Afb. 5. Vondsten uit de bouwput van de Wetsingermaar. Links een vuurstenen schrabber en 4 afslagen. Midden een hard gebakken randscherf en rechts 4 primitieve scherfjes.

Tijdens het geologisch onderzoek bleek dat in vrijwel alle boringen archeologische indicatoren aanwezig waren. Dat is een ongekend resultaat! Er moet dus een zeer hoge dichtheid aan archeologisch materiaal in de ondergrond aanwezig zijn. De meeste vondsten bestonden uit resten van vuursteenbewerking en potscherven. Er werden 23 bewerkte vuurstenen artefacten zoals schrapers, boren en pijlpunten gevonden. Het feit dat botmateriaal is aangetroffen, is heel bijzonder. Op de zandgronden blijven botresten doorgaans niet bewaard. Het is een aanwijzing dat de archeologische resten zonder erosie zijn afgedekt en nauwelijks aangetast zijn door bodemverstoringen. Bovendien liggen de resten onder de huidige grondwaterspiegel, wat zorgt voor een goede conservering van de organische resten.

De vondsten van Wetsingermaar lijken te dateren uit de periode van de vroege trechterbekercultuur (ook wel bekend als hunebedbouwers). De locatie bij het Wetsingermaar is één van de weinige vindplaatsen in Noord-Nederland die omstreeks 3500 v.Chr wordt gedateerd. Dit is een belangrijke periode, omdat er dan

een overgang plaatsvindt tussen de zogenaamde Swifterbandcultuur en de trechterbekercultuur.

Het archeologisch onderzoek beperkte zich tot de onmiddellijke omgeving van het gemaal in de Wetsingermaar. Bij het booronderzoek werd echter geen aanwijzing gevonden voor een begrenzing van de bewoningsporen. Het werkelijke areaal van de bewoning zal vermoedelijk veel groter zijn geweest en kan zich hebben uitgestrekt tot voorbij Saaxumhuizen. De vondsten van Lutke Saaxum, Ranum en Winsum sluiten daar goed bij aan.

Een hunebed onder de klei?

Al snel wordt de vraag gesteld of de trechterbekermensen van het Hoog van Winsum ook een eigen hunebed hebben gebouwd. Zo'n vraag prikkelt de fantasie. Een vergelijkbare situatie deed zich voor op de keileemrug van Duurswold waarop later Siddeburen, Hellum en Schildwolde ontstonden. Ook daar werden sporen van een trechterbekercultuur gevonden. Het dichtstbijzijnde hunebed ligt precies op de plaats waar de keileemrug van Duurswold destijds in zee verdween. Het werd in 1982 bij Heveskesklooster twee meter diep onder de klei gevonden. Met enige fantasie zou men kunnen stellen dat dit hunebed aan de zeegoden was gewijd. Als we dezelfde situatie projecteren op het Hoog van Winsum dan zou een hunebed in de driehoek Pieterburen-Westernieland-Saaxumhuizen moeten worden gezocht. We moeten daarbij wel bedenken dat de trechterbekermensen slechts in een bepaalde periode van hun cultuur hunebedden hebben gebouwd.

Een Rijksmonument

Op basis van het uitgevoerde onderzoek bij de Wetsingermaar stelde de minister van OCW, Jet Bussemaker, voor om het perceel ten noorden en ten zuiden van het gemaal aan te wijzen als beschermd archeologisch monument. Dit voornemen was in juli j.l. op Teletekst te lezen. De provincie Groningen ondersteunt het voorstel, evenals het gemeentebestuur van Winsum. Op deze wijze wordt zorg gedragen voor het behoud van een uniek archeologisch landschap dat zich in onze ondergrond bevindt op een diepte van ongeveer 2.0 – 2.5 meter en dieper.

Bronnen:

Feiken, H. e.a. "Westingermaar". Een neolithische vindplaats in de gemeente Winsum (Gr). Paleoaktueel, 2001, 12, 54-59. Ook te vinden op: www.ubbega.nl. Kaarten: www.archeologieinnederland.nl/...kaarten/-paleogeografisch...

Bron: www.delpher.nl

Nieuwsblad van het Noorden d.d. 4-1-1831

Mr. H. van BOLHUIS, Procureur en Notaris, zal, ten overstaan van den Heer VREDERECHESTER van het Kanton Winsum en ten verzoeken van **SIMEN LUITJES WIERENGA**, Landbouwer op *Heksum*, onder *Adorp*, benevens van de Kinderen en Erfgenamen van wijlen **JAN RAANGS van RIJN** en **LIJTSKE DUURTS van DIJKEN**, in leven Echtelieden, publiek presenteren te Verkoopen: **I.** Eene kapitale **BOERENPLAATS (RIJMSTERHEERD)** genaamd, met de **VASTE BEKLEMMING** van ongeveer 31 bunders uitmuntend best Land, doende jaarlijks tot huur f250,00, staande en gelegen op *Heksum*, onder *Adorp*; **II.** DE **VASTE BEKLEMMING** van ongeveer 10,5 Bunders best Land, mede aldaar, jaarlijks tot huur doende f63,00. Deze Verkoop zal zijn op Vrijdag, den 14 Januarij 1831, des voormiddags te 10 uren, ten huize van den Deurwaarder H.J. KRUIZINGA, te Adorp.

Nieuwsblad van het Noorden d.d. 7-9-1899

ADORP, 5 sept.
Bij de gistermiddag gehouden aanbesteding, voor het bouwen van eene voorbehuizing aan de boerderij van den heer T. Veltman, te Heksum, waren 45 aannemers tegenwoordig, waarvan 30 hunne biljetten hebben ingeleverd. Het werk is niet gegund, als zijnde allen boven de begrooiting.

Nieuwsblad van het Noorden d.d. 14-5-1915

5 graas **Top**, gelegen aan de Munnikenweg, bij H. RAANGS, Heksum, Adorp.

Nieuwsblad van het Noorden d.d. 1-6-1915

DE **ELECTR. MACHINALE MELKERIJ** is uitsluitend te bezichtigen op Woensdagmiddagen, tegen betaling van 50 cent.
Heksum, F. VELDMAN

Nieuwsblad van het Noorden d.d. 14-12-1926

EMIGRATIE NAAR ZUID-AFRIKA

Op 1 December jl. vertrok, aldus meldt het Maandblad Zuid-Afrika, met de *Boeroe* naar Zuid-Afrika een commissie die in overleg en met goedkeuring van de Centrale Landbouworganisaties: het Kon. Ned. Landbouw Comité, de Chr. Boeren- en Tuindersbond, de R. K. Boeren- en Tuindersbond, is samengesteld om aldaar te onderzoeken of Nederlandsche landbouwers met eenig kapitaal op geïrrigeerde of andere gronden waar zij intensieve cultuur kunnen uitoefenen, een goed bestaan kunnen vinden.

De commissie bestaat uit de heeren J.H. Memelink, bedrijfsleider boerderij Harskamp, F. Veldman, landbouwer te Heksum bij Adorp, dr. H. van Beeck Vollenhove, directeur der Ned. Zuid-Afrikaanse Hypotheekbank.

Nieuwsblad van het Noorden d.d. 20-11-1934

Groenboerderij

HEKKUM (gem. Adorp)

Bij gesloten briefjes zal ten verzoeken van de Fam. TEN ZIJL worden verhuurd voor 3 jaar:

EEN NIEUWE BOERENBEHUIZING

met schuur, w.i. stalling voor 36 stuks vee, voorzien van waterleiding, gierkelder en elektr. licht en 16.22.80

H.A. 1e klas oud Groenland

staande en gelegen te HEKKUM.

Te bezichtigen des Maandags en Donderdags. Kaart en voorwaarden liggen ter inzage in het Café TEN ZIJL te Sauwerd. Voorts ter lezing en briefjes in te leveren voor of op Zaterdag 1 December 1934 ten van Mr. C. de Ranitz, Notaris te Winsum

Nieuwsblad van het Noorden d.d. 11-6-1938

Waterschap "Hekkumerweg"

Gemt. Adorp

Vergadering van Ingelanden

op Woensdag 22 juni 1938 des nam. 8 uur, nieuwe tijd, in het Café VAN ZIJL te Sauwerd.

Het bestuur:

J. VAN WEERDEN, Winsum, Voorzitter

M.E. VELDMAN, Heksum, Secr.

K. DE BOER, Sauwerd, Penn.

Tips

Landelijke primeur: het klooster van Aduard in 3D!

Het Nieuwe Wonder van Aduard is een staaltje 3D--techniek waarmee je middeleeuws Aduard via een interactieve wandelroute, langs de contouren van het klooster, kunt ervaren. Het Aduard van 600 jaar geleden toen er het grootste Cisterciënzer klooster van Noordwest Europa stond. Naast de route van de wandeling worden de kloostergebouwen digitaal verbeeld. Ze kunnen zichtbaar worden gemaakt op een smartphone of tablet via een gratis te downloaden app. Op zeven prominente plaatsen in Aduard zijn kunstwerken geplaatst. Wanneer je de smartphone of tablet richt op de marker op het kunstwerk worden de kloostergebouwen zichtbaar op het apparaat.

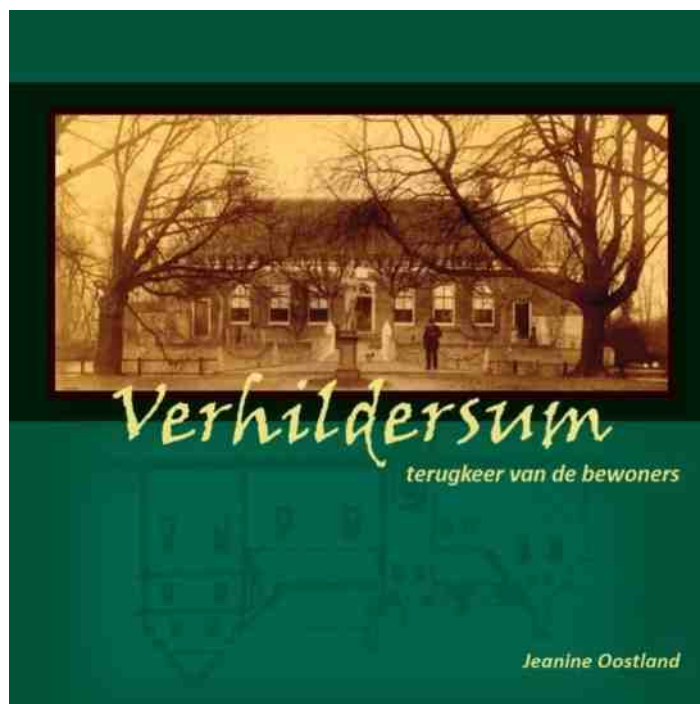
Voor meer informatie: www.kloostermuseumaduard.nl/aduard_actueel.php.

bron: Golden Raand, herfst 2015

VERHILDERSUM, terugkeer van de bewoners

De bijna zes eeuwen geschiedenis van de borg Verhildersum is vastgelegd, vanaf de veertiende eeuw tot aan de verkoop van de borg aan de gemeente Leens in 1953.

Jeanine Oostland heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar de families die de borg hebben bewoond. Wist u dat óók de Onsta's hun stempel hebben gedrukt op Verhildersum? In een volgend nummer van Diepgang zal op hun rol nader worden ingegaan door Roelof Bruins. Het boek is te koop bij de borg, maar ook in de boekwinkel voor € 14,95.



Colofon

DIEPGANG is een uitgave van de Historische Kring Ubbega en wordt drie keer per jaar gratis aan de leden van de Historische Kring toegezonden.

Redactie

Jan de Groot, De Groenlanden 16, 9771BV Sauwerd, groot593@gmail.com

Ben Westerink, Zuiderstraat 5, 9774PL Adorp, b.h.c.westerink@rug.nl

Ben Kwerreveld, Zuiderstraat 1, 9774PL Adorp, kwerrod@gmail.com

Contactadressen Historische Kring

Gerta Boonstra, Oosterstraat 12, 9771AS Sauwerd, gertaboonstra@planet.nl (secretaris)

Ben Kwerreveld, Zuiderstraat 1, 9774 PL Adorp, kwerrod@gmail.com

(penningmeester/ ledenadministratie)

website: www.ubbega.nl

De contributie bedraagt € 15,- per jaar (meer mag natuurlijk altijd) en kan alleen door automatische incasso worden voldaan.

De prijs bij losse verkoop (nummer van 12 pagina's) is € 2,50 per stuk.

Diepgang wordt geprint bij de Opmaakfabriek te Groningen.

Overname uit deze uitgave is toegestaan met bronvermelding.